

Kavecsánszki Máté

A köröstárkányi „porondtól” Rákosi szalonjáig

A népi tánc kultúra antropológiai vizsgálatának módszertanához és elméleti háttéréhez¹

A téma

Ahhoz, hogy a társadalmat megértsük, mindig mögé kell nézni annak, amit önmagáról kijelent.² Vajon mit árul el a tánc kultúra a helyi társadalomról? Mit tudunk a magyar rurális társadalom szórakozó vagy akár rituális jellegű táncainak valódi, szociokulturális-környezetbe ágyazott „jelentéséről”? Mikor és milyen módon kerültek – ha egyáltalán – a kutatások homlokterébe ezek a kérdések? Egyáltalán melyik tudomány szak feladata – lenne – a vizsgálat?

A válaszok megtalálását nagyban nehezíti a magyar tánc tudomány tudományterületi besorolásának nehézsége és részben ennek köszönhetően az a tény, hogy a tánc történeti, tánc folklorisztikai, tánc antropológiai, stb. kutatások eredményei ritkán kapnak komplex, „tánc tudományi” értelmezést, sokszor egymástól elszeparálva, a közöttük lévő összefüggést nem meglátva sorakoznak egymás mellett, sőt olykor a kutatógárda is nehezen találja meg egymással a kapcsolatot. A „legkönnyebb” helyzetben talán a tánc folklorisztika volt az elmúlt évtizedekben, hiszen a társadalmi érdeklődés, illetve a néprajz tudomány „bábáskodása” lényegében önálló és független szaktudományi státuszba emelte, egyúttal viszont kutatási területeit, témáit, problémafelvetéseit is korlátozta, megmerevítette. A paraszti világ 20. századi gyors felbomlását, a néptánc hagyomány revival jelenségévé alakulását, a vidéki társadalom tánc készletének, tánc nyelvének átalakulását csak korlátozott mértékben tudta követni, a „leromlás” vagy „megújulás” – világnézet vagy tudományos szemlélet kérdése? – folyamatát alig rögzítette. Holott ez a változás nem a táncos ízlés mindentől független hirtelen átalakulásának volt az eredménye, hanem a paraszti közösség mélyén lezajló társadalmi, gazdasági, mentalitásbeli és politikai átrétegződés következménye. Olyan változások sorozata, melynek során több hullámban is megrendült a közösség értékrendje és átalakult a mentalitása.

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. A tanulmány megírását az MTA–DE Néprajzi Kutatócsoport támogatta.

² Burguière 2000: 55.

Jacques le Goff sokat citált megfogalmazása szerint a mentalitástörténet az egyén tudatának személytelen tartományait kutatja, vagyis azt, ami az adott kor valamennyi emberének viselkedésében megtalálható,³ vagyis a kulturális folyamatok és jelenségek személytelen, kollektív megnyilvánulásait, a gondolkodás kategóriáit és szimbólumait vizsgálja. A zene, az ének és a tánc pedig a mindennapi élet gesztusai, amelyeket szocio-kulturális környezetben, valódi funkciójában célszerű vizsgálni, ahogyan azt Bárth Dániel is hangsúlyozza a történeti folklorisztika magyarországi helyzetéről szóló áttekintésében.⁴ Úgy tűnik azonban, hogy a paraszti táncművelés alakulásának mentalitástörténeti, gesztustörténeti, történeti antropológiai szempontú vizsgálata a hazai táncművelésben nem tudott meghonosodni. A paraszti táncművelés átrétegződési folyamatainak értelmezése ugyanis olyan komplex inter- és szubdiszciplináris megközelítéseket igényel, amely áttöri a táncfolklorisztika jól körülhatárolt tematikus falait.

Jóllehet a táncfolklorisztika az elmúlt évtizedekben többször kényszerült irányváltásra, az igazi kihívást a kilencvenes évektől a táncantropológiai paradigma megjelenése okozta. Végső soron a kibontakozó, sokszor máig sem feloldott szakmai, sőt személyi feszültségek jelentősen hozzájárulnak a magyar néptáncművelés szemléleti-módszertani megújulásához. A táncfolklorisztika és a táncantropológia közötti feszültséget többnyire az okozza, hogy utóbbi a hagyományos táncművelés vizsgálatára is kiterjesztette sajátos módszertanának érvényességi körét és ezzel behatolt a magyar táncfolklorisztika által uralt terepre. Mindezt pedig akkor tette, amikor a magyar néptáncművelésnek és a táncfolklorisztikának is szembeülnie kellett a belső megújulás kényszerével.

A magyar táncfolklorisztika világhírűvé vált teljesítménye mögött álló módszertan kialakítása alapvetően Martin György, illetve Pesovár Ernő nevéhez fűződik. Ez a metodológia azonban a kialakulását követő évtizedekben alig változott valamit, sőt napjainkig megőrizte a nagy elődök által kialakított jellegét. Az évtizedek múlásával egyre világosabbá vált, hogy a minőségi változások elmaradása a táncfolklorisztikai kutatásokban komoly és egyre inkább pótolhatatlan hiányosságokat eredményezett.⁵ A magyar táncfolklorisztika túlságosan is strukturalistává vált és ez a társadalmi környezet vizsgálatának ellenében hatott. Az ezredforduló táján kezdődő megújulási folyamat részben belülről, részben viszont az antropológiai paradigma segítségével hívásával kezdődött.⁶ Hamar nyilvánvalóvá vált azonban,

³ Czoch 2006: 476.

⁴ Bárth 2012: 17.

⁵ Ratkó Lujza kritikai gondolatait lásd: Ratkó 2010: 25.

⁶ Az antropológiai módszerek alkalmazására elsőként az egyéniségkutatásban került sor és Felföldi László nevéhez fűződik. Vö. Felföldi 2002: 289–295.

hogy a tradicionális tánckincs vizsgálatát az antropológia csak a táncfolklorisztika évszázados eredményeire építve tudja megvalósítani. Ez a helyzet pedig nem az egyik vagy másik diszciplína közötti választást jelenti, hanem mindkettő módszertanának együttes ismeretét és alkalmazását. Ez a keveredés nem jelenti egyik paradigma feloldódását sem. A táncfolklorisztikát nem kell helyettesíteni, felváltani az antropológiával, arra hivatkozva – mint a néprajztudomány esetében is –, hogy megszűnt a vizsgálatának alanya, vagyis a tradicionális paraszti közösség. Kétségtelen, hogy az antropológia tárgya Magyarországon elsősorban a modernizálódó, átalakuló közösségek vizsgálata lett, míg a néprajztudományt és táncfolklorisztikát szükségszerűen múltra irányuló diszciplínaként definiálták. Valóban igaz, hogy a holisztikus, értelmező megközelítésre a magyar táncfolklorisztika „belülről” is képes, de vajon el kell-e ítélnünk azért a táncantropológiát, mert a testkultúra vagy a közösségvizsgálat irányából közelítve szintén vizsgálni szeretné a tradicionális táncműveltséget vagy annak átalakulását, felbomlását?

Eredmények, irányok és kihívások napjaink néptánc-tudományában

A táncfolklorisztika mai arculatának, diszciplináris jellegének és területeinek kialakulása hosszú történeti fejlődés eredménye, amely a néprajztudomány alakulásával mutat párhuzamosságot.⁷

A magyar nép táncainak felfedezése a reformkorban kezdődött, amikor a romantika eszmeiségének hatására, illetve az önállósulás útjait kereső politikai tendenciák következtében a figyelem a magyar parasztság felé fordult. A kor szellemiségének megfelelően a népi kultúrára, így a néptáncra, mint a nemzeti műveltség újíto forrására, a „néplélek” tiszta kifejeződésére tekintettek.⁸ A reformkorban, illetve az azt követő válságos időkben, a neoabszolutizmus idején a szabadságvágy, a tiltakozás, a nyugati kultúra elutasításának egyik eszközét látták a magyar néptáncban.⁹ Így a néptáncok első leírása, rögzítése részben a magyar nemzeti társastánc megalkotásának ügye miatt kezdődött meg.

A 19. század második felében élénkült meg a tudományos érdeklődés a néptáncok iránt. Előbb a zenetudomány, majd a nyelvészet művelői jelentettek meg kisebb értekezéseket,

⁷ Martin 1990: 187–189.

⁸ Kósa 2001: 37–39.

⁹ Kavecsánszki 2014: 79–81.

amelyek a magyar nép táncaival is foglalkoztak. Az Ethnographia hasábjain a leglátványosabb néptáncokról (pl. csürdöngölő, kállai kettős, hajdútánc) szóló beszámolók láttak napvilágot.¹⁰

A tudományos igényű tánc kutatás megindulása a 20. század első éveiben Réthei Prikkel Mariánnak (1871-1925)¹¹ köszönhető. Noha ő maga nem gyűjtött táncokat, *A magyarság táncai* című munkája a magyar táncfolklorisztika tudományalapító műve.¹² Néhány évvel később Seprődi János (1874-1923) már olyan jelenségek vizsgálatára hívta fel a figyelmet, mint a tánc típus és a táncrend, valamint kísérletet tett a történeti és néprajzi adatok értelmezésére is. E téren évtizedekkel megelőzte korát.¹³

A két világháború közötti korszak nemzeti törekvései ismét erőteljes figyelmet irányítottak a magyar néptáncra, a kutatási módszer csiszolódása ugyanakkor a politikai tendenciáktól függetlenül is megindult. Ebben nagy szerepet játszott Bartók Béla (1881-1945) és Kodály Zoltán (1882-1967). Részből emiatt a későbbi évtizedekben a tánc kutatás a népzene kutatásának módszereit, útjait követte.¹⁴ A Gyöngyösbokréta folklórmozgalomnak köszönhetően a táncgyűjtés kiszélesedett, társadalmiasodott,¹⁵ és egyre többen kapcsolódtak be a kutatásokba, ugyanakkor a mozgalom nagyban hozzájárult az élő hagyomány kimerevedéséhez, színpadiasodásához.¹⁶ A táncgyűjtés fellendülését a technika fejlődése – fényképezőgép, fonográf, film megjelenése – is ösztönözte. A pozitivisták korszak tánc tudományi eredményeinek nagy ívű összefoglalására *A magyarság néprajza Tánc* fejezetében került sor, amelyet Lajtha László (1892-1963) és Gönyey Sándor (1886-1963) jegyeztek. Az alapvetően kevés elméleti támpontot adó fejezet azonban inkább csak összefoglalta az addigi eredményeket és megalapozta az igazán tudományos alapú tánc kutatás következő, II. világháború utáni korszakát.¹⁷

A II. világháború után az intézményesedés útjára lépett magyar tánc tudomány gyors fellendülésnek indult.¹⁸ Megkezdődött a felgyűjtött táncok elemző leírása – Molnár István (1908-1987) filmről lejegyzett, rögtönzött táncfolyamatokat adott közre, ezzel a motívumkutatás úttörője lett. A táncok lejegyzésének metodikája akkor kezdett általánossá válni, amikor Magyarországon is kezdett elterjedni a Lábán-módszer. A II. világháború után természetesen folytatódott a két világháború között megindult folyamat, vagyis a táncok

¹⁰ Martin 1995: 6–10; Kavecsánszki 2015a: 190.

¹¹ Gálos 2010: 303–304

¹² Felföldi 2010: 327–330; Réthei-Prikkel 2010:319.

¹³ Karácsony (szerk.) 2004: 128.

¹⁴ Kavecsánszki 2015b: 25.

¹⁵ Vö. Varga 2013.

¹⁶ Vö. Dóka – Molnár 2011.

¹⁷ Lajtha – Gönyey: 1937; Martin 1995: 9.

¹⁸ Kavecsánszki 2015b: 29.

gyűjtése és leírása.¹⁹ Ez nélkülözhetetlen volt a megszűnő hagyományos táncművelés archiválása miatt, ugyanakkor az elméleti, összehasonlító, tipizáló feladatok elvégzéséhez szükséges adatbázis összeállítása véget is. E téren úttörő feladatot végzett Martin György (1932-1983) és Pesovár Ernő (1926-2008). A terepkutatások eredményeinek feldolgozásakor ebben az időszakban a szerkezeti elemzésekre és a motívumkutatásra helyeződött a fő hangsúly, ez pedig a strukturalista elvek meghonosodását eredményezte a magyar táncművelésben.²⁰

Szintén Martin György és Pesovár Ernő nevéhez fűződik a magyar néptáncművelés történeti előzményeinek feltárása. A történeti kutatások, forrásfeltárások főként Pesovár Ernő, míg az európai szintű összehasonlító elemzés, illetve a mesekutatásban már érvényesített táncos egyéniségvizsgálat bevezetése Martin nevéhez fűződik. Az általuk kijelölt irányt követve Pesovár Ferenc, Borbély Jolán, Lányi Ágoston, Andrásfalvy Bertalan, Morvay Péter, Béres András, Belényesi Márta, Maác László, Varga Gyula, Kallós Zoltán, Lugossy Emma, Kaposi Edit, Szentpál Mária járultak hozzá a magyar táncművelés világhírének megalapozásához.²¹ Az említett kutatók hatalmas empirikus anyag összegyűjtését végezték el a magyar nyelvterületen, amelynek feldolgozása jobbra leíró jellegű volt és főként a formai szempontokra koncentrált. Természetesen ezek az alapkutatások, az irdatlan mennyiségű anyag indukálta ezt a fajta szemléletet, ugyanakkor sajátos helyzetet eredményezett a magyar néptáncművelésben, hiszen évtizedekre meghatározta annak szemléletét és kutatási irányát.²²

A néptáncművelés ún. második nemzedékének tagjai, vagyis Martin tanítványai és követői a Mester által lefektetett utakon haladva, az általa kijelölt kutatási témákkal foglalkozva gazdagították a szakirodalmat. Elméleti-módszertani megújulás nem következett be, a meglévő paradigmát fejlesztették, tökéletesítették. Újdonságot jelent ugyanakkor a nyolcvanas évek végétől, a kilencvenes évek elejétől általánosan jelentkező antropológiai szemlélet. A korszakban kezdődött – noha a maga teljességében csak az ezredforduló után jelent meg – a táncfolklorisztikában is az a hangsúlyeltolódás, amely során az eredeti néprajzi, művelődéstörténeti alapok helyett a kutatók fokozottabb mértékben támaszkodnak az európai etnológia, kulturális antropológia, orkesztika és nyelvészet módszereire.²³

A táncfolklorisztikán belüli megújulási tendenciákat vizsgálva a szemléleti és módszertani váltás több fontos területét jelölhetjük ki: (1.) A táncok szokáskörnyezetének fokozottabb vizsgálata a táncművelés szokások, hiedelmek, alkalmak, viseletek, stb. elemzését

¹⁹Martin 1990: 188–189.

²⁰Ratkó 2010: 23-24; Kavecsánszki 2015b: 28–34.

²¹ Martin 1995: 9–10; Ratkó 2010: 23.

²² Vö. Ratkó 2010: 24–25.

²³ Kavecsánszki 2015b: 52–53.

kívánja meg, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy ennek az ún. néprajzi háttérnek a feltárása szociológiai módszereket is igényelhet, sőt a kontextuális táncantropológiai vizsgálatoknak is ugyanez a feladata. A szokáskörnyezet beható feltárása alapvető feltétele a táncok tartalmi elemzésének. A tánc tartalma egy olyan tradicionális alapelv, eszme, amelyet a tánc mozdulatvilága, a koreográfia szimbolikus módon kifejez.²⁴ A tartalmi elemzés tehát gyakorlatilag az adott tánc közösségben betöltött jelentését tárja fel. Ehhez nélkülözhetetlen annak a szokásnak a beható ismerete, amelynek keretében a táncselekményre sor kerül. A táncos szokás esetében a szokás időpontja, helyszínei, résztvevői, a tánchoz esetlegesen kapcsolódó eszközök jelenthetik a vizsgálat tárgyát. Ugyanakkor a tartalmi elemzés nem csak a tradicionális kultúra rituálékra épülő rendszerén belül megjelenő táncok esetében lehet érvényes. Utóbbi felderítésére egyébiránt már a szórakozó, sőt szórakoztató funkciójúvá váló magyar néptáncok esetében is vajmi kevés esély van. Igaz ugyan, hogy a funkcióváltozás a tánc tartalmát egyáltalán nem, vagy csak kevéssé érinti.²⁵ De akkor fel kell tennünk a kérdést, hogy mi történik azokkal a táncokkal, amelyek kiszakadnak eredeti társadalmi közegükből és egy teljesen más társadalmi rétegben teljesen új funkciót töltenek majd be? Feltöltődnek-e új tartalommal, jelentéssel? Vagy a befogadó közösségnek van szüksége az ezen táncok által hordozott jelentésre? Esetleg csak a formát látják bennük és a tartalmi jelentés teljesen elvész, mert a közösség nem tudja „elolvasni”? Ezen kérdések megválaszolásához olyan esetpéldákat kell választanunk, amelyek során a paraszti (vagy falusi) közegben „idegen” elemként megjelenő táncokat (például a társastáncokat) vonhatjuk tartalmi elemzés alá. Ezekben az esetekben ugyanakkor sokszor már nem csak táncfolklorisztikai módszertani eljárásokat kell alkalmaznunk.

(2.) Ratkó Lujza hiányosságként emeli ki, hogy a magyar tánctudomány nem használja ki azt a rendkívüli társadalmi bázist, amelyet a táncházmozgalom, az aktív néptáncosok jelenthetnének. Az amatőr kutatók az 1. pontban említett hiányosságok pótlásában, illetve a filmezésben lehetnek hasznos segítség – természetesen megfelelő szakmai irányítás és tanácsadás mellett.²⁶ Természetesen a filmes táncgyűjtés kiterjesztése ismét csak módszertani megújulást igényel, illetve annak fokozott figyelembe vételét, hogy a jelenben készített filmek már nagy valószínűséggel revival jelenségeket rögzítenek majd, ennek okán pedig a tánckutató nem tekinthet el az újraalkotott (vagy megalkotott) hagyomány szélesebb perspektívájú

²⁴ Ratkó 2010: 25–34.

²⁵ Ratkó 2010: 29–30.

²⁶ Vö. Varga 2013.

vizsgálatától sem, ami ismét a táncfolklorisztikai határok átlépését eredményezheti, például a revival jelenségek művészetantropológiai, politikai antropológiai, stb. értelmezése során.

Napjaink tánckutatása természetesen nem függetlenítheti magát az elődök nemzedékének munkásságától. Továbbra is megfigyelhető a hagyományosabbnak számító szerkezeti-motivikai kutatás továbbélése. A modern informatikai szoftverekkel támogatott táncmorfológiai, strukturális kutatások a Zenetudományi Intézet Néptánc Osztályán indultak meg és nemzetközi szinten is újdonságot jelentenek. Ezek lényegi fontosságúak a nemzetközi összehasonlító kutatások finomhangolásához.²⁷ Emellett megindult a néptánckutatás elvi-elméleti megújulása is. Az eddigi formai-funkcionális megközelítési szempontok szemantikai, etnopszichológiai, orkesztikai, nyelvészeti, filozófiai szempontokkal gazdagodnak. Évek óta jelen van a tudományban a jelenkutatás és a változásvizsgálat is, így lehetővé válik a néptánc és más mozgásrendszerek kapcsolatának, kölcsönhatásának vizsgálata.

A paraszti tánckultúra antropológiai vizsgálata – az elmélet

A táncfolklorisztika az agrárközösségek hagyományos tánckultúrájának vizsgálatát, a néprajztudomány tradicionális érdeklődési körébe tartozó táncelemzést jelenti. Ezzel a megszokott terminológiával párhuzamosan honosodik meg napjainkban magyar nyelvterületen is a táncantropológia kifejezés olyan módszertani lehetőség megjelöléseként, amely új megközelítési utat ígér nem csak az „idegen”, hanem a „saját társadalomban” végzett kutatások számára is.²⁸ Napjainkban számos alkalommal szembesülhetünk a két megközelítési mód közötti félreértésekkel, a kutatók között feszülő ellentétekkel, sokszor meg nem értettséggel. Szembekerülésük oka, hogy az évszázados hagyományokkal és világhírrrel rendelkező magyar táncfolklorisztika művelői közül sokan az antropológia táncot vizsgáló szakágát pusztán divatjelenségnek tekintik, amely a paradigmaváltás és modernség jelszavaival akar olyan témákat vizsgálni a hagyományos táncművelésen belül, amelyek a folklorisztika érdeklődési körében – ha nem is a legnagyobb hangsúllyal – évtizedek óta jelen vannak.

(1.) A Kelet-Közép-Európára általánosan jellemző táncfolklorisztikai megközelítés elsősorban művelődéstörténeti-kultúrtörténeti alapon alapozású és főképp a morfológiai, strukturális, funkcionális kérdéseket²⁹ helyezi érdeklődésének középpontjába. A magyarországi táncfolklorisztika fókuszában a táji-történeti tagolódás, a régi és az új stílus szerinti

²⁷ Fügedi 1995: 173–197; Fügedi 1998: 421–441; Misi 2007: 117–138.

²⁸ A „saját társadalomban” antropológiai kutatásának kérdéséhez, lehetőségeihez vö. Hofer 2009: 120–123.

²⁹ Lásd Martin 1970: 26–36. Martin 1979: 21; Morvay 1966: 113. Vö. Giurchescu – Torp 1991: 3–4.

kategorizáció, etnikai csoportok és egyének tánckincsének pozitívista rögzítése és csoportosítása, zene és tánc kapcsolatának kutatása,³⁰ valamint a táncos egyéniség vizsgálatán keresztül formai-motivikai sajátosságok feltárása áll. E megközelítési módból adódóan a táncfolklorisztika eredendően járulékos elemnek és nem elsődleges célnak tekintette a táncos gyakorlatot megalkotó közösség táncon keresztül történő bemutatását, illetve a tánc társadalmi kontextusainak megrajzolását és az ebben bekövetkező változások értelmezését. Ebben a tekintetben a táncfolklorisztika megközelítése kétségkívül párhuzamot mutat a néprajztudományéval.³¹

(2.) Ezt az értelmezési módot mintegy kibővíti a táncfolklorisztikához a 21. század elején társuló, angolszász eredetű táncantropológiai módszer. Azon felismerés, miszerint az emberi test a táncon keresztül kifejezi önmagát, illetve a közösség társadalmi valóságát, történelmét vagy jelenét,³² az antropológia több irányzatát is arra készítette, hogy bevonja vizsgálódási körébe a tánckultúrát is. Alapvetően a filozófiai antropológia, a történeti antropológia és a klasszikus angolszász kulturális antropológia összekapcsolódásával alakult ki az antropológiai szemléletű tánctudomány, melynek középpontjában a test, és az azon keresztül megnyilvánuló ember mint biológiai és társadalmi lény áll.³³

A táncantropológia szemantikai jellegű problémafelvetése biztosít lehetőséget arra, hogy a néptáncok és egyéb hagyományos mozgásrendszerek kapcsolatát a kulturális rendszer teljes szövetében vizsgálhassuk.³⁴ Az antropológián belül jelentkező, táncműveltséget vizsgáló paradigma – sok más témája mellett –³⁵ kezdettől fogva egyik elsődleges feladatának a tánc társadalmi funkciójának szinkronikus látásmódú kutatását tartja.³⁶ Ekképpen a táncantropológia – némiképp ellentétben a táncfolklorisztikával – nem elsősorban magára a táncanyagra, vagyis a formai, testet öltött produktumra, „kulturális szövegre”³⁷ koncentrálna, hanem az azt életre keltő

³⁰ Lásd Kovács 2010: 434; Vö. Martin 1995: 6–10. Lásd még Giurchescu – Torp 1991: 3; Kaepler 1991: 11; Kaepler 2000: 118–119.

³¹ Lásd részletesen: Szabó 2008: 13–20. Lásd még Giurchescu – Torp 1991: 1–2.

³² Vö. Németh 2009: 124.

³³ Az amerikai táncantropológia kialakulásához lásd Giurchescu – Torp 1991: 1–10; Kaepler 1991: 12. A nyugat-európai táncantropológia kialakulásához és fejlődéséhez vö. Wulf 2007: 129–130; Schlesier 2007: 132–145. A *test* antropológiájáról lásd Németh 2009: 124–136. Adrienne Kaepler arra hívja fel a figyelmet, hogy a mozgás antropológiai vizsgálata önmagában még nem feltétlenül jelent táncantropológiát. Lásd erről Kaepler 1991: 13. Összefoglalóan lásd Kealilnohomoku 2001: 90–91; Buckland 1999: 3–4.

³⁴ A táncos gyakorlat komplex jelenségének elemeit bemutató szerkezeti ábrát lásd Felföldi 2005: 25. Felföldi: *Néptánc kutatás. Tudománytörténeti helyzetelemzés*. <http://www.zti.hu/tanc/tanckutatatas.htm> 2012-04-30. Vö. Michaels 2007: 147. Az amerikai antropológia Boas óta nyitott erre a megközelítésre. Lásd Kaepler 1991: 14.

³⁵ Vö. Brandstetter – Wulf 2007: 7–13; Wulf 2010: 6; Wulf 2007: 126–129.

³⁶ Felföldi: *Néptánc kutatás. Tudománytörténeti helyzetelemzés*. <http://www.zti.hu/tanc/tanckutatatas.htm> 2012-04-30.

³⁷ A tánc kutatás kelet-európai, illetve amerikai módszerei közötti különbségekről lásd Felföldi 2005: 25. Lásd még Felföldi: *Néptánc kutatás. Tudománytörténeti helyzetelemzés*. <http://www.zti.hu/tanc/tanckutatatas.htm> 2012-04-30

közösségre, a tánc nyelvén kifejezett mondanivalóra, illetőleg a táncos gyakorlat által keltett kollektív hatásra.³⁸ Amennyiben kifejezetten a közösségben bekövetkező mentális-kulturális változások feltárása a célunk és mindezt a tánc kultúrában bekövetkező átalakuláson keresztül akarjuk értelmezni, úgy ott a tánc jelenségét a mentalitásbeli tartalom kivetített megnyilvánulásaként, szimbólumaként³⁹ értelmezhetjük és ebben az esetben már nem feltétlenül a „hogyan”-ra kell választ adnunk, hanem arra, hogy „mit?” táncolnak, „miért éppen azt?” és hogy az „milyen szimbolikus reprezentációs gyakorlatnak?” a része.⁴⁰

Mindez természetesen nem jelentheti azt, hogy a táncfolklorisztikai és a táncantropológiai megközelítés között éles határt lehetne húzni, sőt ideális esetben ma már e megközelítések szimbiózisban élnek egymással. A táncantropológia nem kerülheti ki például a formai kérdések érintését, hiszen a formák, motívumok átalakulásának szintén lehetnek magyarázatra szoruló társadalmi meghatározói, ugyanakkor a táncantropológia nagyobb figyelmet fektet a táncos cselekmény társadalmi kontextusára és e tekintetben az arányeltolódás a formai vizsgálatok rovására indokolható.

A magyar néptánc kutatás történetét megvizsgálva nem jelenthetjük ki, hogy a magyar táncfolklorisztika elmúlt néhány évtizedében a tánckutatók tevékenységének nem volt része – az akkor még nem ismert – táncantropológia eszközkészlete. Hiszen a magyar néptánc kutatás, ha nem is direkt erre koncentrálva, de alapvetően mégis csak közösségkutató szemléletű volt, amelyben jelen volt a társadalomelméleti megalapozottság is.⁴¹ Mindez összhangban állt a magyar néprajztudomány II. világháború utáni alakulási tendenciáival is, amelynek keretében „*a néprajztudománynak is létre kell hoznia azt a saját társadalomelméletet, amellyel képes megmagyarázni a kultúra változásának okait és értelmezni annak irányait, következményeit.*”⁴² Így a szinkron vizsgálatok mellett vissza kellett lépni a múltba, hogy a változások gyökereit tárhassa fel. A mozgás társadalmi kontextusának vizsgálata ráadásul az utóbbi években, évtizedben Magyarországon is fontossá vált,⁴³ és ez nem a kutatói gárda személyi összetételének megváltozásából, hanem a magyar táncfolklorisztikai szemlélet alakulásából, formálódásából fakad. Ilyen formán tehát joggal vetődik fel a kérdés, hogy az antropológiai

³⁸ Az amerikai táncantropológiáról részletesen lásd Kaepler 1991: 11. Vö. Buckland 1999: 3–6.

³⁹ A humántudományokban bekövetkező *performatív fordulat* jelentőségéről lásd Németh 2009: 127.

⁴⁰ Vö. Giurchescu – Torp 1991: 4-5.

⁴¹ Martin György a magyar táncdialektusok kialakításánál messzemenően figyelembe vette a társadalomtörténeti hátteret. A dialektusterületek jellegzetességeinek meghatározásánál, a különbségek magyarázatánál mindig történelmi és társadalmi magyarázatokat hoz fel, így messzemenően érvényesíti a társadalmi környezet vizsgálatát. Lásd Martin 1970: 81–112; Martin 1979: 22–25; Martin 1970: 5–19.

⁴² Szabó 2008: 11.

⁴³ Kovács 2010: 434. Ennek fontosságát viszont már Martin György is sokszorosan kiemelte: Martin 1979: 22–25; Martin 1970: 5–11. Lásd még: Morvay 1949: 387–393. Lásd továbbá: Kaposi 1947: 243.

szemlélet megjelenése tekinthető-e a magyar (nép)tánc tudományon belül egyfajta paradigmaváltásnak? Hiszen ez a megközelítés nem jelenti a folklorisztikai szemlélet elhagyását. Éppen ellenkezőleg! A kettő kiegészíti egymást és mindkettő szerepet kaphat egyazon kutató tudományos eszköztárában is.

A két tudomány szak közötti kapcsolódási pontokat keresve fontos kérdés a kutatások időmetszete. Az antropológia, így természetesen a táncantropológia is a kultúra szinkronikus vizsgálatát vállalja magára. A múlt rekonstrukciójától ugyanakkor az antropológia sem zárkózik el és e tekintetben módszertani hasonlóságot mutat a néprajztudománnyal.⁴⁴ Ha a tudománytörténeti előzményeket tekintjük, nem lehet vitás, hogy maga a táncfolklorisztika is egyfajta jelenkutatást végzett, hiszen a kultúra gyakorlatban megnyilvánuló jelenségét, vagyis magát a táncot, mint vizuális produktumot vizsgálta, amelynek a reprezentáció során csak jelenideje létezett/létezik. A hagyományos közösségek megszűnésével, illetve átstrukturálódásával a táncfolklorisztika ugyanazzal a problémával került szembe, mint a néprajztudomány.⁴⁵ Napjaink táncfolklorisztikája tehát a tradicionális (paraszti, népi) mozgásrendszerek vizsgálatánál egyszerre kényszerül történeti rekonstrukcióra, illetőleg tulajdonképpen jelenkutatásra is, amely már inkább a revival jelenségek vizsgálatát jelenti és így az antropológia tárgykörébe is tartozhat. A kérdés ebben az esetben az, hogy vajon a táncantropológia hatáskörébe tartozik-e a történeti aspektusú vizsgálat, vagy ezt a szerepkört (is?) a táncfolklorisztika tölti be?⁴⁶ Amennyiben a táncantropológia fent vázolt kutatási szemléletét elfogadjuk, nyilvánvalóan lehetséges ennek alkalmazása a múlt feltárására is. A táncfolklorisztika és az antropológia ez esetben is kiegészítheti egymást.

A kutatási területeket látva világos, hogy egyrészt mindegyiknek lehetnek történeti perspektívái is. A táncantropológia ugyanakkor – a folklorisztikával ellentétben – nem korlátozódik egyetlen társadalmi csoport kutatására, ugyanúgy vonatkozathatóak a tradicionális paraszti táncműveltségre, mint a nemesi-polgári világra, vagy a 20. század végi popkultúrára, és így tovább.⁴⁷ Az antropológia az emberi test mozdulatainak és mozgásának szemantikai jellegű vizsgálatából kiindulva sokkal komplexebben közelít a tánc kérdéséhez, amelyet mintegy eszközként használ az ember, illetve a közösség, társadalom megértéséhez. E törekvése során a táncot sajátos mentális reprezentációként, egyéni vagy közösségi

⁴⁴Szabó 2008: 15.

⁴⁵ Ennek a néprajztudomány története szempontjából való jelentőségét lásd Szabó 2008: 9–10.

⁴⁶ A nemleges válaszhoz lásd: Szabó 2008: 16.

⁴⁷ Pl. Lisbet Torp vizsgálata a dániai bevándorló fiúk körében kialakult hip-hop táncdivat szociokulturális hátteréről. – Giurescu – Torp 1991: 6–7. Szintén megemlíthető itt Joanna Bosse „táncetnológiai” tanulmánya a salsa észak-amerikai terjedéséről az 1990-es években. A tanulmány kiemeli, hogy a latin-amerikai népi eredetű tánc társastáncá alakulva kultúrák közötti közvetítő „nyelvvé” válik. Lásd Bosse 2008: 45–64.

performanszként értelmezi, amely az individuális vagy kollektív társadalmi valóság szemléltetésére is alkalmas.

A paraszti tánckultúra antropológiai vizsgálata – új kutatási területek

(1.) A társastáncok és a paraszti tánckultúra kapcsolatának antropológiai értelmezése

A társastánc kifejezést meghallva napjainkban elsősorban a versenytáncok világa jut eszünkbe, a rendkívül elegáns, a 19. századi Bécset idéző standard táncok, illetve a frivol, érzéki lüktetésű latin-amerikai táncok. A közvélemény hajlamos arra, hogy ezeket a társastáncokat élesen szembeállítsa azokkal a táncokkal, amiket néptáncoknak neveznek, mondván, hogy a két kategória teljesen más érzületet, világszemléletet, életstílust, gondolkodást fejez ki. Míg a néptáncokhoz általában a „*tradicionális*”, „*ősi*”, „*nemzeti*” jelzőket illesztik, amelyekben mind benne foglaltatik a nemzeti hagyományok ápolásának szándéka, addig a társastáncok a „*modern*” és „*nemzetközi*” jelzőket kapják, amelyek napjainkban sokszor a globalizáció jelenségét kísérő tartalmakat rejtenek magukban.

A tánc különböző műnemei közötti különbségtételkor és a közbeszédben is gyakran találkozunk a táncnyelv kifejezéssel, ugyanakkor pontos jelentése még nem teljesen kiforrott a tánctudományban. (a.) A táncnyelv jelentheti egyrészt a táncról való gondolkodás írott változatát, ekkor tehát „*táncszaknyelv*” értelemben használatos.⁴⁸ (b.) Egy második lehetőség a tánc verbális nyelvhez hasonló elképzelése és a táncok verbális nyelvre alkalmazott fogalmaival való felruházása, amely különösen kedvelt a strukturalista megközelítésű kutatásokban.⁴⁹ (c.) Ettől azonban sokkal általánosabb az, amikor a táncnyelv alatt valamilyen karakterisztikusan jellemző mozdulatrendszer – a nyelvihez hasonló kinezikus jelrendszert – értenek (társasági, népi, színpadi, stb.), amelynek egységei természetesen – és szükségszerűen – jelentéssel bírnak. E megközelítés megértéséhez a mozgáseméletet kell segítségül hívni.⁵⁰

Körtvélyes Géza az emberi mozgást csoportosítva megkülönbözteti a „*köznapi élet mozgásvilágát*”, valamint a „*művészi mozgásokat*.” Utóbbi kategóriába tartoznak a „*közhasználatú táncok*” és az „*autonóm táncművészet*”. Körtvélyes a közhasználatú táncok közé sorolja a természeti népek táncait, a paraszti táncokat és a társasági táncokat (vagyis a társastáncokat). Mint írja, mindhárom alcsoport olyan mozgásvilágot jelent „*amelyben*

⁴⁸Benyő 2009: 83–89.

⁴⁹Könczei 1995: 161–164; Könczei 1993: 47–55.

⁵⁰Vö. Brandstetter 2009: 71–85; Haitzinger 2009: 87–88.

folyamat van, s azt egy mozdulatnyelv határozza meg.” Mindhárom említett táncnem meghatározott formanyelvvvel (motivika, ritmika, plasztika, dinamika) bír, amelynek jellege, fizikai megnyilvánulása a társadalmi helyzetből és környezetből adódó életfunkciós mozgások eltéréseivel is magyarázható. Ennek megfelelően az említett három táncnemet egy-egy táncnyelvként lehet értelmezni.⁵¹ Ebben az értelmezésben használhatjuk mi is a fogalmat, így beszélhetünk paraszti táncnyelvről, illetőleg „társasági táncnyelvről” – fenntartva természetesen a mindenkor szoros kölcsönhatás lehetőségét, tényét. A különböző táncnyelvek bár hasonló mondanivalót, tartalmat hordozhatnak, azt eltérő stílusú mozdulatokkal fejezik ki. Az imént említett hasonlóság persze csak onnantól kezdve érvényes, amikor a tradicionális táncok már elvesztették rituális, szertartások funkciójukat és a nemesi-polgári táncokhoz hasonlóan szórakozó táncokká váltak. A társastáncok és a szórakozó-mulatsági funkciójú tradicionális paraszti táncok között tehát nem a tartalom és a funkció, hanem inkább a közlés nyelve jelenti a fő különbséget.

A „táncnyelv” terminus alkalmazása a néptánc definiálásában is segíthet.⁵² Közismertek azok a tánc történeti folyamatok, amelyek a két táncnyelv között zajlottak le (néptánc társastáncba közeledése, vagy azzá válása – például a bécsi keringő⁵³ – vagy társastánc folklorizálódása).⁵⁴ Hanna Walsdorf egyik tanulmányában éppen azt a folyamatot mutatja be, melynek során egy-egy nép „néptánca” *nemzeti tánc*cá (ezzel társastáncba) alakul, majd egész Európában elterjedve lényegében „*nemzetközi néptánc*cá” válik.⁵⁵ Természetesen az is igen gyakran előfordul, hogy az adott tánc „ugrál” a táncnyelvek között, ezáltal folyamatosan alakul, változik, igazodik az éppen aktuális kor- és társadalmi réteg-igényekhez.⁵⁶ Mindez azzal a következménnyel jár, hogy a „néptánc” kifejezés nem minden esetben utal egyértelműen az adott tánc valós társadalmi eredetére – hanem csak a leírás kori állapotára –, ugyanakkor kizárja magából azokat a táncokat, amelyek ugyan a közösség táncéletének szerves elemei, de mégsem részei a hagyományos mozdulatrendszernek. Ezen szempontok miatt időt állóan modern

⁵¹ Körtvélyes 1999: 74–49; Vitányi 1963: 19–50

⁵² A problémát összefoglalóan vázolja: Kurath 1986: 11. Lásd még *Franziska Boas, Ted Shawn és Amatole Chujoy és Thurston, H.* meghatározásait. - Kurath 1986.

⁵³ Lásd Norlind 1943: 189–194; Sós-kúti 2008: 350.

⁵⁴ Számos példa áll rendelkezésünkre: mazurka, polka, bécsi keringő, stb. Vö. „*A legtöbb szalontánc a néptáncokból származott.*” – Róka 1922: 40.

⁵⁵ Walsdorf többek között a krakowiakot, mazurkát, polkát és a keringőt említi példaként. Walsdorf 2010: 16. A menüett példáját elemzi Leopold 2007: 162.

⁵⁶ Maác László tanulmánya többek között a tánc, mint „*társadalmi megegyezés*”, „*közmegegyezés*” kérdését járja körül történeti-eszmetörténeti megközelítésből – Maác 1991: 7–25; Falvy Károly a tánc és a rítus kapcsolatának változásáról, illetve a kultúra táncon keresztül tükröződő belső gondolatvilágáról értekezik – Falvy 1983: 163–207. Lásd még Martin 1984: 353–361. A népi és magaskultúra elemeinek kölcsönös áramlásához vö. Kósa 1976: 21–31. A táncokban megnyilvánuló rituális tartalmak táncantropológiai – Paul Spencer, Victor Turner – értelmezéséhez vö. Michaels 2007: 146–148; 154–156.

Pesovár Ernő néptánc-definícióját: „*A néptánc nem más, mint a különböző történeti korszakokban gyökerező, de a hagyományban egymás mellett élő tánc típusok és táncstílusok összessége.*”⁵⁷ E tények miatt hangsúlyozza Kurt Petermann a táncnyelvek közötti kapcsolat kutatásának fontosságát: „*A nép hagyományozott tánc kincsét is történelmi jelenségnek fogták fel, mely a variálódás és kontaminálódás törvényei szerint állandóan változott, és mint történelmi dokumentum temporális és regionális karakterisztikát és eszméket közvetített. Ezen átalakulási folyamatok tanulmányozása során a nép-, a társas- és a színpadi tánc közötti sokrétű kölcsönhatásokat is figyelembe kell venni, mert a táncformák és a társadalmi funkciók fejlődését ezek a hatások döntő mértékben meghatározzák.*”⁵⁸

A néptánc definiálásához hasonló problémákba ütközünk a társastánc fogalmának megalkotásakor is. A szaktudományban leginkább használatos definíció szerint a társastánc „*[...] azoknak a táncoknak az összefoglaló neve, amelyeknek nincs színpadi szerepük, és azokat mindenki improvizatív módon nem, kor, valamint tehetség szerint saját kedvére műveli. A történelem folyamán ezek a táncok jelentősen változtak és változnak. [...]*”⁵⁹A néprajzi leírásokban ugyanakkor általános gyakorlat volt a társastáncokat a *műtánc*, *városi tánc*, *táncmester által tanított tánc*, „*idegen*” *tánc*, *polgári tánc* kifejezésekkel azonosítani és ezáltal megkülönböztetni őket a „*néptáncoktól*”. Bár egyes táncok esetében e kifejezések valóban lehetnek a társastánc releváns szinonimái, máskor azonban igen pontatlanok és megtévesztőek. Ennek okai: (1.) A 20. században már sok paraszti közösségben például a csárdást is táncmester tanította a tánciskolában és sokszor olyan változatát ráadásul, amely az adott dialektusterületen nem is volt honos. (2.) A gyöngyösbokréta-mozgalom⁶⁰ konstruálta, átszerkesztette a hagyományos táncokat, ezáltal bizonyos értelemben a paraszti mozgásanyagra alapozó koreografált „*műtáncokat*” hozott létre, ami ugyanakkor inkább volt színpadi tánc, mint társastánc. (3.) A polgári kifejezés egyes táncok esetében nem fedi a valós társadalmi eredetet. (4.) Végezetül különösképpen zavaró a folklorizált társastáncok szerepének és helyzetének értelmezése, hiszen nehezen meghatározható, hogy milyen mélységű folklorizációtól válik a tánc társastáncból néptánccá.

A funkció kérdése (rituális táncok, szórakozó táncok, szórakoztató táncok, stb.) önmagában nem oldja meg a tipológiai problémákat, hiszen a szórakozó tánc kategóriája például a tradicionális paraszti tánc kincs igen jelentős szegmensét lefedné. Fontos szempont az

⁵⁷ Pesovár E. 2003: 7.

⁵⁸ Petermann 1987: 260.

⁵⁹ Dalotti 2008: 202.

⁶⁰ Vö. Pálfi 1970: 115–161. A Gyöngyösbokréta történetéről, hatásáról lásd az összefoglaló tanulmánykötetet: Dóka – Molnár 2011. Lásd még Martin 1995: 8–9.

is, hogy a tradicionális paraszti kultúra felbomlásával, tánckincsének lejegyzésével, megörökítésével és „visszatanításával” a korábban „élő” hagyományból valóban direkt tanulás által, tánciskolában elsajátítható, sok esetben a városi kultúrához kapcsolódó tánckincs jött létre. E tekintetben pedig a néptánc is társastánccá vált. Kiváló példáját adja ennek Sándor Ildikó, amikor a táncművelés néprajzi társastáncokként nevezi: *„A városi táncművelés 'társastánc' (kiemelés az eredetiben – K.M.): a széki táncok és hangszeres tánczene esztétikai értéke mellett a formai, szervezeti jellemzők is elősegítették, hogy mintául szolgálhasson. A széki modell adaptálásával – ahol bizonyos korlátok között, változtatásokkal a táncművelés, a táncműveléshez kötődő szokásokat, vagyis a széki táncművelés, mint intézmény egészét helyezték új környezetbe – városi társastánc született, amely a szabadidős tevékenységek közé épült be. Napjaink más, divatos táncos szórakozási formái mellé egyenrangú lehetőségként illeszkedik a táncművelés. Célja [...] a szórakozás.”*⁶¹

(2.) A táncművelés politikai dimenziói

Az átalakuló, majd megszűnő paraszti közösségekben lezajló kollektív mentális folyamatok vizsgálata a történelmi antropológia, mentalitástörténet sajátos területe lehet, amely a táncművelés átalakulásával is modellezhető. A nemesi/polgári és a népi kultúra találkozása és egymásra hatása minden történelmi korszakban jellemző volt, így a paraszti táncművelés története során több alkalommal is jelentős mértékben átalakult, de ennek a folyamatnak a belső társadalmi dinamikájáról jóformán semmit nem tudunk. A jelenség megértéséhez vihet közelebb a tradicionális paraszti táncművelés és a 19-20. századi polgári/nemesi társastáncok kapcsolatának vizsgálata,⁶² amely egyrészt morfológiai (folklorisztikai), másrészt antropológiai és szociológiai megközelítést kíván. Ezen kutatások során a táncművelés a közösségi mentalitás, identitás, gondolkodás, értékválasztás kivetüléseként, performanszként és szimbólumként értelmezhető. Ez a (alapvetően antropológiai) megközelítési mód magában rejti a tánc és a nemzeti-etnikai identitás kérdésének vizsgálatát.⁶³ Minthogy a tánc, mint a nemzeti kultúra „vizualizált” formája, a nemzeti és etnikai identitás megteremtésének és kifejezésének egyik legtokéletesebb eszköze, természetesen hordozhat politikai tartalmat. A

⁶¹Sándor 2006: 25. Lásd még Walsdorf 2010: 16.

⁶²Kavecsánszki 2015b: 95–147.

⁶³Lásd Kavecsánszki 2013: 89–97.

tánc politikumának vizsgálata ugyanakkor – egy-egy témafelvető tanulmánytól eltekintve – nem tartozott a magyar tánc tudományi vizsgálatok fő irányába.

A tánc kincs mint adott társadalmi státuszcsoporthoz kötődő kulturális produktum nemzeti és politikai ideológiák, törekvések kifejezője lehet,⁶⁴ a társastánc pedig különösen alkalmas erre.⁶⁵ Ennek bizonyos megnyilvánulásai már korábban is foglalkoztak a kutatók,⁶⁶ a táncantropológia magyarországi terjedése, illetve a történettudomány (és a politikai antropológia) érdeklődése azonban új lendületet ad a kutatásoknak.⁶⁷ A politikai eszmék, törekvések és a táncos ízlés (táncdívatok) kölcsönhatását tekintve talán a reformkori magyar táncélet a leginkább feldolgozott korszak,⁶⁸ hiszen egyrészt ekkor került előtérbe a magyar nemzeti társastánc⁶⁹ megalkotásának ügye, másrészt fokozottabban fordult a figyelem a magyar parasztság – mint az eredetinek, ősinek tartott magyar kultúra letéteményese – felé. A korabeli sajtó számtalan cikkben buzdított a magyar táncok táncolására a német (osztrák) táncokkal szemben.⁷⁰ A kérdés egyik kiváló szakértője, Szentpál Olga nem csak a csárdásról, mint nemzeti társastáncról írott monográfiájában szentel figyelmet a reformkori táncügynek,⁷¹ hanem kisebb, a társastáncok történetéről írott tanulmányában is érinti a kérdést.⁷² Ahogyan megfogalmazta, „*A magyar tánc politikai kiállás. Egyrészt a társadalmi elhatárolódás erősödik – a bálokon a magyar és a német táncok szembenállása nyíltan politikai jellegű – másrészt*

⁶⁴ Vö. Forgács 2009: 24–31; Karoß – Welzin 2001: 2–3, 5; Kovács 2010: 431–441; Liebsch 2001: 13, 19, 21–23.

⁶⁵ Forgács 2009: 24. Forgács D. Péter tanulmánya azt mutatja be, hogy mikor és milyen tánc válik politikailag támogatottá vagy elutasítottá a Habsburg Birodalomban. Marijana Kokanovic-Markovic a Habsburg Birodalomban élő szerbek báli szokásainak politikai párhuzamait elemzi tanulmányában: Kokanovic-Markovic 2010: 152–163, különösen 155–156. Korábbi példát hozva Silke Leopold tanulmányában azt elemzi, hogy hogyan válik a Poitou-ból származó néptánc, a menüett XIV. Lajos centralizációs törekvéseinek eszközévé a francia királyi udvarban. Lásd Leopold 2007: 162–166.

⁶⁶ A teljesség igénye nélkül lásd: Forgács 2009: 24–31; Kaposi 1966; Kaposi 1970: 163–194; Kaposi 1996: 33–35; Kaposi 1991: 105–120; Kavacsánszki 2007: 131–132; Kokanovic-Markovic 2010: 155–159; Major 1987: 25–45; Martin 1984: 353–361; Pesovár E. 1965: 159–176; Pesovár E. 1967; Réthei Prikkel 1924: 213.

⁶⁷ Tóvay Nagy Péter *Terpszikhoré a palotában* c. tanulmánya például a tánc és az uralkodói reprezentáció kapcsolatát mutatja be a kora újkori magyar királyi udvarban, kiemelve, hogy a táncolás vagy nem táncolás politikai állásfoglalást hordozhat a király személyével kapcsolatban. Lásd Tóvay Nagy 2008: 405–420. Silke Leopold tanulmánya a barokk francia udvar táncos szokásait vizsgálja a hatalom reprezentálása szempontjából. Leopold 2007: 159–166.

⁶⁸ Lásd például: Béres 1972: 49–56; Felföldi 2001a: 256–263; Felföldi 2001b: 242–250; Kaposi 1991: 105–120; Kaposi 1996: 33–35; Major 1987: 25–45; Szentpál 1954.

⁶⁹ A nemzeti társastáncok európai vándorlásáról és ezáltal nemzetközivé válásáról lásd Walsdorf 2010: 13–25. A *nemzetközi néptánc* fogalmát lásd Walsdorf 2010: 16.

⁷⁰ Vö. Martin 1995: 8; Lásd még: Kövágó (szerk.) 1987; Kaposi – Maác 1958: 71, 212–215.

⁷¹ A szabályozott magyar társastánc (*Körtánc*) és a szabályozatlan magyar társastánc (*csárdás*) német táncokkal szembeni harcáról lásd Szentpál 1954: 14–19.; a magyar szellemű reformkori bálokról lásd Szentpál 1954: 19–28.

⁷² *Keringő és polka a 19. században* című tanulmányában kiemeli, hogy a két társastáncot a bécsi udvar terjesztette Magyarországon, így a reformkori bálokban a liberális nemesek és polgárok bojkottálták, az ókonzervatívok viszont tüntetőleg táncolták. Szentpál 1956: 75. Vö. „1844 és 48 között a magyar szellemű bálók száma egyre nő és ezeken a csárdás táncolása egyben politikai kiállás is a magyar függetlenség, a polgári haladás mellett” – Kaposi – Maác 1958: 73.

*Kossuth hatására a nemesség és a polgárság erősebben összefog, ez tükröződik a bálokon.*⁷³ A Kaposi Edit – Maác László-féle összefoglaló szintén bőséges adatokkal szolgál a tánc reformkori politikai töltetéről, amely vizsgálatának fontosságát tulajdonképpen ők fogalmazták meg először a magyar táncfolklorisztikában⁷⁴

A reformkori táncélet politikai vonatkozásainak tudományos feltárása ugyan még tartogat feladatokat, de a kérdésben már viszonylag tisztán látunk. Nem mondható el ugyanez az 1949 utáni szocialista állami kultúrpolitika táncélettel kapcsolatos tevékenységéről. A Rákosi-korszak és a korai Kádár-rendszer művelődéspolitikai törekvései sajátos képet festenek a társastáncok és a néptáncok viszonyáról. Az állami ideológia nevében Révai által megfogalmazott cél – *„Kultúránk szocialista kultúra lesz, de letörhetetlen nemzeti jellegzetességekkel”* – érdekében erőteljes állami beavatkozás történt az ország táncéletébe, amely különösen a társastáncok kultúráját érintette: *„[...]Születendő társasági táncok kultúránknak a nemzeti jellegzetességekkel bíró táncokból kell kifejlődni, olyan hangulati tartalommal, mely a szocializmust építő emberre jellemző.”*⁷⁵ Az alapvető cél az volt, hogy a társastáncok kultúráját megtisztítsák az újabb nyugati, főképp amerikai eredetű táncoktól és ezek hazai táncolását megakadályozzák. A korabeli jelentések, beszámolók harcos indulatát tekintve talán nem túlzás azt mondanunk, hogy a hidegháború a táncparketten is zajlott: *„Az Amerikából importált táncok híjával vannak minden őszinte emberi érzésnek, mámort, ideges izgatottságot keltenek s ezért teljességgel alkalmatlanok ifjúságunk nevelésére. Az ilyen táncok ellen a legélesebb harcot kell megindítani! Táncainkban is a szocializmust építő fiatalság egészséges életérzésének, erejének, alkotó kedvének kell tükröződnie.”*⁷⁶ A cél megvalósítása érdekében minden eszközt bevetett a Népművelési Minisztérium, az új táncok megalkotására kiírt pályázatoktól a tiltó rendelkezések meghozataláig.⁷⁷ A kultúrpolitika meghatározta azokat a társastáncokat, amelyek támogathatóak voltak, és azokat, amelyek tiltólistára kerültek, emellett szorgalmazták, hogy a magyar néptáncok motívumaiból merítve alkossanak új magyar társastáncot.⁷⁸ Néhány évvel később a beszámolók arról tanúskodnak, hogy az állami szintű fellépésnek mutatkoztak ugyan

⁷³Szentpál 1954: 28. Béres András a történeti Bihar táncéletét a levéltári források tükrében vizsgálta és számos olyan peres ügyre bukkant, amelyeket a reformkorban a német táncok táncolása miatt kitört verekedések miatt folytattak le. Lásd Béres 1972: 49. A Habsburg Birodalomban élő szerbek, különösen az újvidékiek báli szokásainak elemzésekor hasonló nemzeti törekvésekről számol be Marijana Kokanovic-Markovic. Lásd Kokanovic-Markovic 2010: 159–161.

⁷⁴„Milyen szerepet töltek be a táncok nemzeti létünk során a különböző társadalmi áramlatokban, mozgalmakban?” – Kaposi – Maác 1958: 13.

⁷⁵Varjasi 1951: 28. Vö. Kaposi 1964: 39; Kaposi 1969: 44–52.

⁷⁶Varjasi 1952: 112–113.

⁷⁷Varjasi 1951: 29. Vö. Muharay 1947: 8.

⁷⁸Varjasi 1951: 29. Vö. Varjasi 1952: 113.; Muharay 1947: 7.

a jelei, de a kívánt hatást teljes egészében még nem érték el.⁷⁹ A harc így nem érhetett véget, a szocialista államgépezet a táncéletben is megtalálta a szocializmus elárulására törekvő ellenséget.⁸⁰ A rendszer aktivistáinak örködniük kellett minden egyes táncalkalmon, még a zenészekre is figyelni kellett, nehogy bújtatva lopják vissza a „kapitalizmust” a mulatságba.⁸¹ Ennek kiküszöbölése érdekében meg kellett oldani a táncos szórakozóhelyek, különösen a vidéki művelődési házak, kultúrházak táncos rendezvényeinek ellenőrzését. Ennek egyik módja, hogy „a kultúrfelelősök, kultúrházak igazgatói szervezzenek maguk mellé aktívakat, akik felügyelnek a bálokra.”, akik akár mikrofonon keresztül is figyelmeztetik vagy kigúnyolják az illetlenül táncolókat, vagy „jó módszer, hogy sok helyen gúnyos feliratokat tesznek ki az ízléstelenül táncolók kipellengérezésére, rajzokat, amelyek nevetségessé teszik a 'jampecek' táncolási módját.”⁸² Végezetül hasznosnak tartották, ha a különböző tánc csoportok tagjai is aktív feladatot vállalnak az ízléses tánc terjesztésében.⁸³

A táncélet ellenőrzését az ifjúság helyes, szocialista szellemű nevelése érdekében is elkerülhetetlennek tartották. A magyar művelődéspolitikai e tekintetben is a szovjet példát kívánta követni.⁸⁴ Így jutottak el a művelődéspolitikusok és a rendszerhű szakemberek addig a gondolatig, hogy tulajdonképpen nem is a táncok ellen kell harcolni, hanem az embereket kell jó ízlésre nevelni, a magatartásukat kell megváltoztatni.⁸⁵

E rövid összefoglalásból is világosan kiderül, hogy a tánc ügye nem csak a reformkorban, hanem a Rákosi-rendszer idején is igen komoly aktuálpolitikai kérdés volt: „A társastánc kérdése a legnagyobb tömegeket érinti, s különösen az ifjúság helyes nevelése szempontjából nagy jelentőségű. Semmiképpen sem lehet közömbös, hogy ezek a táncok a mai szocialista ember érzését és gondolatvilágát tükrözik-e, vagy pedig továbbra is teret engednek a burzsoá befolyásnak.”⁸⁶ Olyan állami szintű intézkedések születtek, amelyek alapjaiban formálták át a magyar táncéletet, ennek nyomainak vizsgálata pedig mindeddig nem képezte a kutatások tárgyát. A magyar falvak tánc kultúrájának átalakulásában viszont nem csak a korábbi évtizedekben megindult folyamatok (mint például a polgárosodás), hanem az ilyen politikai

⁷⁹Varjasi 1952: 112. Vö. „A burzsoá múltat idéző táncolási mód helyébe a mát építő jókedv s a holnapot látó derűs emberi magatartás lép, és ez így jó és helyes.” – Varjasi 1952: 112.

⁸⁰Varjasi 1952: 114.

⁸¹Varjasi 1952: 112.

⁸²Varjasi 1952: 114.

⁸³Varjasi 1952: 114.

⁸⁴Gyenes 1952: 58; Böröcz 1954: 261; Bán 1954: 35.

⁸⁵Vö. Böröcz 1954: 262.

⁸⁶Gyenes 1952: 58. Vö. „A társastánc ma is éppen úgy állásfoglalás, mint az 1848-as időkben volt. Állásfoglalás a burzsoá ideológiával szemben, amely még él a dekadens táncokban – és kiállás a szocializmus mellett a mai egészséges, derűs, szép életünket tükröző táncos magatartással.” – Varjasi 1952: 114.

döntések is fontos szerepet játszottak. Ennek vizsgálata, részletes feltárása még nagyon sok kutatást igényel a magyar művelődéstörténet és táncstudomány részről.

(3.) A táncantropológiai módszer a nemzeti-etnikai identitás kutatásában

Amennyiben az antropológiai paradigmát követve nem elsősorban a táncot, hanem azon keresztül a közösséget vizsgáljuk, világossá válik, hogy a táncműveltség átalakulása a paraszti közösségekben bekövetkező változásokkal párhuzamosan halad, a két folyamat szoros összefüggésben áll egymással. Ha a tánc kultúrát a közösségi mentalitás, identitás, gondolkodás, értékválasztás kivetüléseként, performanszként fogjuk fel, akkor alkalmassá válik a társadalmi változások modellezésére. Példaként említhető a társastáncok paraszti közösségekben való elterjedése, amit a táncfolklorisztika hosszú évtizedeken keresztül a népi kultúra „leromlásaként” és pusztulásaként értelmezett. Részben ez a megközelítés, részben a táncfolklorisztika évtizedes hagyományai eredményezték azt a helyzetet, hogy a „hanyagolt” táncműveltség kapcsolatát a táncok mögött megbúvó, átalakuló közösséggel „elfelejtették” vizsgálni. Számos kutató a társastáncok megjelenését a tánc kultúra tartalmi kiüresedéseként értelmezte, minthogy a társastáncokra pusztán szórakozó funkciójú, tartalom nélküli mozgásformaként tekintettek.⁸⁷ A társastánc a nemesi-polgári közegben valóban szórakozó funkciót töltött be – bár aktuális társadalmi és politikai reprezentációs szerepe miatt e feltevést is árnyalni kell –, de ugyanez megfigyelhető a paraszti táncműveltségben is az új stílusú néptáncok esetében. Amikor azonban egy táncnyelv mozgásrendszere elhagyja eredeti közegét és egy másik társadalmi rétegnél talál befogadásra, ismét feltölthető tartalommal és ismét szimbólummá válhat. Főként politikai és identikus okok miatt ez megtörtént a bálókban megjelenő néptáncokkal és megtörtént fordítva is: a paraszti közösségekben elterjedő társastáncokkal is. A társastánc nagyon is rendelkezik tartalommal és szimbolikus jelentéssel, amellyel a paraszti közösség vagy annak bizonyos csoportjai és egyénei vagy azonosulni kívánnak, vagy pedig elhatárolódnak tőle. A romániai Fekete-Körös völgyében fekvő magyar nyelvű sziget, Köröstárkány⁸⁸ közössége például a 20. század első harmadában maga is rendelkezett komplex, tradicionális, és még kellőképpen erős kulturális rendszerrel, amely a társastáncokra olyan divatjelenségeként tekintett, amely ugyan talán vonzó, szórakoztató és izgalmas, de veszélyt jelent a közösség etnikai identitására. A társastáncok a köröstárkányi közösség kultúrájában nem találták meg azt a funkcionális rést, amelyet betölthettek volna,

⁸⁷Ratkó 2010: 28.

⁸⁸Lásd Keményfi 1994.

megjelentek ugyan, néhány évig táncolták őket a szabadtéri táncalkalmak helyszínén, a „porondon”, de hamar kikoptak a tánckészletből.⁸⁹

Mivel a táncantropológia inkább a táncművelet megalkotó közösségre koncentrál, így képes a tánc nyelvén kifejezett mondanivaló, illetőleg a tánc által keltett kollektív hatás értelmezésére, magyarázatára. Ez a megközelítési mód magában rejti a tánc és a nemzeti-etnikai identitás kérdésének összevont vizsgálatát, ugyanakkor a hazai kutatásban az esettanulmányok e téren még meglehetősen ritkák.⁹⁰ Természetesen eddig is számos olyan tudományos munka született, amely a táncot, főként egy-egy „néptáncot” a magyar nemzeti identitás szimbólumaként értelmezte és mutatta be. Amióta a modern polgári nemzet kialakításának igénye a 18. század végétől kezdődően megjelent a politikai diskurzusban, a néptáncot – hasonlóan a népi kultúra többi eleméhez – a nemzeti azonosságtudat egyik legreprezentatívabb szimbólumának tartják. A táncos művelet politikai tartalommal való feltöltődése a zenével kísért strukturált emberi mozgások egyik legfontosabb sajátossága miatt történhet(ett) meg: a tánc ugyanis képes kifejezni, magyarázni, értelmezni, szimbolizálni, vagyis lényegében modellezni azt a mikro- (lokális) vagy mezo- (nemzeti)kultúrát, amelyben lezajlik. A táncoláson keresztül, illetve a táncalkalmon való részvétellel közösség teremődik, az ehhez a közösséghez való tartozás pedig természetesen jelenti a táncon keresztül kifejezett kulturális üzenet, tehát a tánc manifeszt vagy látens politikumának elfogadását is (így a táncműveletben való aktív részvétel egyrészt az egyéni, másrészt pedig a kollektív identitás kifejezésére is alkalmas).⁹¹ Amennyiben a magyar paraszti kultúra tárgyi és szellemi elemeit a magyar nemzeti identitás kulturális bázisaként értelmezik, törvényszerű, hogy ezek fenntartása – vagyis a hagyományok ápolása – egyúttal a politikum jelentkezését is feltételezi. A 21. század hajnalán már csak revival formában jelen lévő népi táncművelés fenntartásának manifeszt funkciója, vagyis a „semleges”, „ártatlan” hagyományápolás mögött mindig ott húzódik a nemzeti (vagy etnikai) azonosságtudat képzésének, erősítésének és táncon keresztül történő reprezentálásának sokkal inkább látens jellegű funkciója is. Hogy ez utóbbi mennyire kerül előtérbe, vagyis a tánc politikuma mennyire válik „láthatóvá”, közérthetővé, az a közösséggel szembeni politikai-társadalmi attitűdtől függ. A táncon keresztül ugyanis a közösség képes kifejezni a hatalmi viszonyok elismerését, de a tánc lehet az az ellen való tiltakozás, lázadás módja, gyakorlata is.⁹² A lokális közösség képes arra, hogy performatív

⁸⁹Kavecsánszki 2013b: 233–248.

⁹⁰Vö. Kovács 2010: 434–440; Bindorffer 1997: 125–141; Sándor 1999

⁹¹Lásd Liebsch 2001: 14–22. Vö. Wulf 2007: 126–127; Wulf 2010: 4.

⁹²Népszerű és közismert példa erre a magyarországi táncművelés-mozgalom. Lásd pl. Sándor 1999; Sándor (szerk.) 2006. Lásd még Balogh – Fülemile 2008: 43–62.

identitását az általa az önreprezentációra leginkább alkalmasnak tartott (saját maga, vagy mások által számára) kiválogatott táncokon keresztül élje meg. A közösség táncos önreprezentációja a helyi társadalom jellegétől, illetve nemzetiségi-etnikai helyzetétől függően töltődhet fel politikummal, vagyis ölthet magára etnikai jegyeket. Köröstárkány helyi tánc kultúrájának alakulása nem értelmezhető a határon túlra szakadt falu etnikai sziget jellegének, és ebből következően a hagyományőrző attitűd mögött megbúvó identitásvédelem fontosságának figyelembe vétele nélkül. Köröstárkányban a táncsal kapcsolatos elbeszélésekben olyan mögöttes gondolatok húzódnak meg, amelyek a tánc etnikai vonatkozásaira utalnak: azt a magyarországi kutatásokból is jól tudjuk, hogy a „városinak” nevezett szokások megjelenését a falu idősebb lakossága mindig is egyfajta gyanúval, idegenkedéssel, olykor megvetéssel fogadta. Ez megfigyelhető volt Köröstárkány esetében is, ugyanakkor van egy lényegi különbség: a „városi” gyakorta kapcsolódott össze a „román” jelzővel is, vagyis az „idegen” szokáselem megjelenése itt nem csupán egy eltérő társadalmi réteg, hanem egy eltérő etnikum kulturális „térhódítását” jelentette – annak ellenére is, hogy a megjelenő társastáncokat sokszor nem is a román etnikumtól tanulták el. Minthogy Köröstárkány történelmében a magyarok és a románok közötti viszony – főképp a román irreguláris alakulatok által 1919-ben a faluban elkövetett vérengzést követően – komoly feszültségekkel volt terhelt – az egyszerű „városi” jelző máris megteremtette a lokális tánc kultúra etnikai alapozású politikumát. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy a negyvenes és ötvenes években mind a falusi iskola igazgatója, mind pedig a lelkész igyekeztek mindent megtenni annak érdekében, hogy az új, városi táncok ne terjedhessenek el Köröstárkányban. Retorikájukban „népi elkötelezettségükre” hivatkoznak,⁹³ ebben az esetben is sejthető azonban a hagyományőrző szerepkör mögött megjelenő etnikai szempont. Innentől kezdve a köröstárkányi hagyományok őrzésének programja szorosan összekapcsolódott a magyar nemzeti identitás lokális megőrzésének céljával, amelyet Köröstárkány esetében különösképpen megnehezít az etnikai sziget jelleg.

A hagyományőrzés és az imént említett „identitásvédelem” kapcsán értékelődött fel a köröstárkányi ugrós szerepe, amely jelenleg is a falu egyik legfontosabb etnikai „védjegyének”, magyarsága szimbólumának számít. Az ugrós szerepe a köröstárkányi hagyományőrző mechanizmusban nem tekinthető pusztán egy szokáselem rekonstrukciójának, ugyanis a tánc nem „visszatánítás” útján tett szert népszerűsége a közösségben. A köröstárkányi ugróst az 1950-es évek végén a településre érkező tanítónő módszeresen kezdte el oktatni az iskolás korú gyermekeknek, vagyis lényegében a hagyományos táncélet felszámolódását követően

⁹³ Dánielisz 2000: 67-71.

azonnal.⁹⁴ A köröstárkányi ugrós tehát hagyományos táncból szinte azonnal hagyományörző tánccá vált. A fiatalokból álló táncsoport a romániai országos fesztiválokon, bemutatókon való részvétellel évtizedek alatt teremtette meg a köröstárkányi ugrós hírnevét és ezzel párhuzamosan, szinte észrevétlenül töltötte fel azt etnikai tartalommal. A köröstárkányi ugrós ezen idő alatt a performatív etnikai identitás eszközévé vált, amely a táncos produkció mellett a hagyományos köröstárkányi viselet bemutatására is alkalmat adott, ezzel erősítve fel az identikus jegyeket. A táncprodukciók, magának a táncsoportnak a létezése lehetőséget adott az etnikus identitástudat erősítésére, ekképpen komoly szocializációs szerepet töltött és tölt be napjainkban is a közösségben. A köröstárkányi ugrós (a viselettel együtt) mára az etnikai identitásperformasz legjelentősebb eszköze, a köröstárkányi magyar nemzeti identitás szimbóluma, amely a romániai környezetben a magyar etnikai identitás képzésének, kialakításának, reprezentálásának és fenntartásának egyik legfontosabb lehetősége. A határon túli magyar kultúra fenntartásának és támogatásának szándéka pedig a köröstárkányi ugrós „hazai” felfedezésében nyilvánul meg az utóbbi néhány évben.⁹⁵

Felhasznált irodalom

BALOGH Balázs – FÜLEMILE Ágnes

2008 Cultural alternatives, youth and grassroots resistance in socialist Hungary – The folk dance and music revival. *Hungarian Studies*. 22. 1–2. 43–62.

BÁN Hédi

1954 Társastáncunk helyzete. *Táncművészet*. 4. 2. 35–37.

BENYŐ Hedvig

2009 “Széles pillanatok.” A táncnyelv fordítási problémái. In Németh András – Major Rita – Mizerák Katalin – Tóvay Nagy Péter (szerk.): *Hagyomány és újítás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a táncutatásban*. Tudományos konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2007. november 9-10. 83–89. Budapest: Planétás Kiadó

BÉRES András

1972 Tánc történeti adatok a XVIII-XIX. századi Bihar megyéből. *Táncművészeti Értesítő*. 3. 49–56.

BINDORFFER Györgyi

1997 Nyelvében él az etnikum? Identitás, nyelvi és kulturális reprezentáció egy magyarországi sváb faluban. *Szociológiai Szemle*. 7. 2. 125–141.

BOSSE, Joanna

2008 Salsa Dance and the Transformation of Style: An Ethnographic Study of Movement and Meaning in a Cross-Cultural Context. *Dance Research Journal*. 40. 1. 45–64.

BÖRÖCZ József

⁹⁴ Részletesen lásd Kavecsánszki 2015b: 108-127

⁹⁵ A köröstárkányi Százszorszép Gyermekcsoport magyarországi vendégszereplései, illetve a Debreceni Hajdú Táncegyüttes köröstárkányi táncokból készült koreográfiája fémjelzi mindezt.

- 1954 Hogy is állunk a társastáncsal? *Táncművészet*. 4. 9. 261–263.
- BÁRTH Dániel
2012 Történeti folklorisztika Magyarországon. Előzmények és távlatok. *Etnoszkóp*. 2.1. 9-21.
- BRANDSTETTER, Gabriele
2009 Enzyklopädie des Tanzes. Bewegung und Wissensordnungen des 18. Jahrhunderts bei de Cahusac und Diderot. In Huschka, Sabine (Hg.): *Wissenskultur Tanz. Historische und zeitgenössische Vermittlungsakte zwischen Praktiken und Diskursen*. 71–85. Bielefeld: Transcript Verlag.
- BRANDSTETTER, Gabriele – WULF, Christoph
2007 Einleitung. Tanz als Anthropologie. Einbildungskraft, Subjektivität? Kreativität. In Brandstetter, Gabriele – Wulf, Christoph (Hrsg.): *Tanz als Anthropologie*. 9–13. München: Wilhelm Fink Verlag.
- BUCKLAND, Theresa
1999 All Dances are Ethnic, but soem are more Ethnic than Others: Some Observations on Dance Studies and anthropology. *Dance Research: The Journal of the Society for Dance Research*. 17. 1. 3–21.
- BURGUIÈRE, André
2000 A történeti antropológia. In: Sebők Marcell (szerk.): *Történeti antropológia*. Budapest: Replika Kör. 49-72.
- CZOCH Gábor
2006 Mentalitástörténet. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest: Osiris. 473-499.
- DALOTTI Tibor
2008 Társastánc. In: DIENES Gedeon (szerk.): *Magyar táncművészeti lexikon*. 202. Budapest: Planétás
- DÁNIELISZ Endre
2000 A Fekete-Körös völgyi magyarság. In: Honismeret. 28. évf. 6. sz. 67-71
- DÓKA Krisztina – MOLNÁR Péter (szerk.)
2011 A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből. *Folkszemle*. 2011.máj. <http://www.folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta/2011.10.11>.
- FALVAY Károly
1983 Rítus és tánc. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 1982-1983. 163–207.
- FELFÖLDI László
2001a Tánc történet. In: Szentpéteri József (főszerk.): *Magyar Kódex 5. Az Osztrák-Magyar Monarchia. Magyarország művelődéstörténete 1867-1918*. 256–263. Budapest: Kossuth Kiadó
2001b Tánc történet. In Szentpéteri József (főszerk.): *Magyar Kódex 6. Magyarok a 20. században. Magyarország művelődéstörténete 1918-2000*. 242–250. Budapest: Kossuth Kiadó
2002 Az előadó-központú néptánc kutatás szempontjai és problémái. *Zenatudományi Dolgozatok*. 2001-2002. 289–295.
2005 Considerations and Problems in Performer-Centered Folk Dance Research. In: Dunin, Elsie Ivancich – von Bibra Wharton, Anne – Felföldi, László (Ed.): *Dance and Society. Dancer as a cultural performer. Bibliotheca Traditionis Europae*. 5. 24–32. Budapest: Akadémiai Kiadó – European Folklore Institute.
- É.n. *Néptánc kutatás. Tudománytörténeti helyzetelemzés.*
<http://www.zti.hu/tanc/tanckutatas.htm> MTA Zenatudományi Intézet: 2012-04-30.

- 2010 Réthei Prikkel Marián és Seprődi János levelezése. 1903. november – 1905. január. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete.* 321–343. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete
- FORGÁCS D. Péter
- 2009 A magyar táncok értelme az osztrák identitásban. In Németh András – Major Rita – Mizerák Katalin – Tóvay Nagy Péter (szerk.): *Hagyomány és újítás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban.* Tudományos konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2007. november 9-10. 24–31. Budapest: Planétás Kiadó
- FÜGEDI János
- 1995 Tánclejegyzés és táncelemzés számítógéppel. *Tánc tudományi Tanulmányok 1994-1995.* 173–197. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége
- 1998 Computer Applications in the Field of Dance Notation. *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae.* 39. 2-4. 421–441.
- GÁLOS Rezső
- 2010 Réthei Prikkel Marián: In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete.* 303–304. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete
- GIURCHESCU, Anca – TORP, Lisbet
- 1991 Theory and Methods in Dance Research: A European Approach to the Holistic Study of Dance. *Yearbook for Traditional Music.* 23. 1–10.
- GYENES Rudolf
- 1952 Új magyar báli táncok. *Táncművészet.* 2. 2. 58–59.
- HAITZINGER, Nicole
- 2009 Auge. Seele. Herz. Zur Funktion der Geste im Tanzdiskurs des 18. Jahrhunderts. In: HUSCHKA, Sabine (Hg.): *Wissenskultur Tanz. Historische und zeitgenössische Vermittlungsakte zwischen Praxen und Diskursen.* 87–103. Bielefeld: Transcript Verlag.
- HOFER Tamás
- 2009 Amerikai antropológusok és hazai néprajzkutatók közép-európai falukban. Összehasonlító jegyzetek két tudományág szakmai személyiségéről. In Hofer Tamás: *Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok két kutatási terület vitatott határvidékéről.* 119–132. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- KAEPLER, L. Adrienne
- 1991 American Approaches to the Study of Dance. *Yearbook for Traditional Music.* International Council for Traditional Music. 23. 11–21.
- 2000 Dance Ethnology and Anthropology of Dance. *Dance Research Journal.* 32. 1. 116–125.
- KAPOSI Edit
- 1947 A néptánc kutatás újabb feladatai. *Ethnographia.* LVIII. 3–4. 242–246.
- 1969 Népművelői gondolatok a társastánc területén. *Táncművészeti Értesítő.* 3. 44–52.
- 1970 Adalékok az európai és a magyar táncmesterség történetéhez. In *Tánc tudományi Tanulmányok.* 163–194.
- 1991 A táncmesterség és a 19-20. századi társastánc kultúra nemzeti vonásai hazánkban és Európában. *Népi kultúra és nemzettudat.* 105–120. Budapest: A Magyarorsággkutató Intézet kiadványa
- 1996 Táncról-táncra. Bálók és táncvigalmak a kiegyezéstől a '40-es évekig. *Táncművészet.* 1. 33–35.
- KAPOSI Edit – MAÁCS László

- 1958 *Magyar népi táncok, táncos népszokások*. Budapest: Bibliotheca Kiadó
- KARÁCSONY Zoltán (szerk.)
2004 *Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény I.* Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet
- KAROß, Sabine – WELZIN, Leonore
2001 Tanzen im eigenen Saft. In Karoß, Sabine – Welzin, Leonore (Hrsg.): *Tanz – Politik – Identität. Herausgegeben im Auftrag der Gesellschaft für Tanzforschung*. 1–9. Münster – Hamburg – London: Lit Verlag
- KAVECSÁNSZKI Máté
2007 Társastáncok a magyar paraszti közösségben a 19-20. században. In Kiri Edit – Kovács László Erik – Szilágyi Judit: *Notitiae Iuvenum. Tanulmányok Ujváry Zoltán 75. születésnapjának tiszteletére*. 129–142. Debrecen: DE-BTK HÖK
2013 A táncantropológiai módszer alkalmazásának lehetőségei a nemzeti-etnikai identitás vizsgálatában. In Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok az emberi gondolkodás tárgykörében*. 89–97. International Research Institute s.r.o. Komárno
2014 Tánc és politika. Szempontok a táncművészet és a politikai akaratképzés közötti kapcsolatok értelmezéséhez. *Híd*. 2014. 3. 74–89.
2015a A társastáncok kutatása a magyar táncfolklorisztika történetében. *Ethnographia*. 126. 2. 189–210.
2015b *Tánc és közösség. A társastáncok és a paraszti táncművészet kapcsolatának elmélete bihari kutatások alapján*. Studia Folkloristica et Ethnographica 59. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék. Debrecen
- KEALILNOHOMOKU, W. Joann
2001 The Study of Dance in Culture: A Retrospective for a New Perspective. *Dance Research Journal*. 33. 1. 90–91.
- KEMÉNYFI Róbert
1994 *Etno-kulturgeográfiai vizsgálatok két magyar-román faluban*. Folklor és Etnográfia 84. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék
- KOKANOVIC-MARKOVIC, Marijana
2010 Ball-Repertoire und –Etikette als Spiegel der sozialen und politischen Bestrebungen des serbischen Bürgertums in der Habsburgermonarchie im 19. Jahrhundert. In Behrens, Claudia – Burkhard, Helga – Fleischle-Braun, Claudia – Obermaier, Krystyna (Hg.): *Tanzerfahrung und Welterkenntnis. Jahrbuch Tanzforschung*. Bd. 22. 152–163. **KIADÁSI HELY**: Gesellschaft für Tanzforschung
- KOVÁCS Nóra
2010 A csárdás és a kóló: Az etnicitásról táncantropológiai megközelítésben. In Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. 431–441. Budapest: Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet
- KÓSA László
1976 *Néphagyományunk évszázadai*. Budapest: Magvető Kiadó
2001 *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest: Osiris Kiadó.
- KÖNCZEI Csilla
1993 Ötletek a tánc textológiai elemzéséhez. *Korunk*. 4. 47–55.
1995 Táncos anyanyelv? In: Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3*. 161–164. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság
- KÖRTVÉLYES Géza
1999 *Művészet, tánc, táncművészet*. Budapest: Planétás Kiadó
- KÖVÁGÓ Zsuzsa (szerk.)
1987 *Antológia a hazai táncirodalomból. 1884-1914*. Válogatás a korabeli sajtóból és a táncarchívum gyűjteményeiből II. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége

- KURATH, Prokosch Gertrude
 1986 Körkép a táncetnológiáról. In Pesovár Ernő (szerk.): *Táncetnológia*. 5–48. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége
- LEOPOLD, Silke
 2007 Tanz und Macht im Ancien Régime. In Brandstetter, Gabriele – Wulf, Christoph (Hrsg.): *Tanz als Anthropologie*. 159–166. München: Wilhelm Fink Verlag
- LIEBSCH, Katharina
 2001 Identität – Bewegung – Tanz. Theoretische Reflexionen zum Begriff der Identität. In Karoß, Sabine – Welzin, Leonore (Hrsg.): *Tanz – Politik – Identität. Herausgegeben im Auftrag der Gesellschaft für Tanzforschung*. 11–24. Münster – Hamburg – London: Lit Verlag.
- MAÁ CZ László
 1991 Rendszerváltások a magyar táncművészetben. *Táncművészeti Tanulmányok*. 1990-1991. 7–25.
- MAJOR Rita
 1987 Romantika és nemzeti táncművészet (1833-1848). In: *Táncművészeti Tanulmányok*. 25–45.
- MARTIN György
 1970 *Magyar táncművészet és táncdialektusok I-III*. Budapest.
 1979 *A magyar táncművészet és európai rokonsága*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
 1984 Népi táncművészet és nemzeti táncművészet Kelet-Közép-Európában a XVI-XIX. században. *Ethnographia*. 95. 3. 353–361.
 1990 A magyar néptánc kutatása. In Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VI*. Népzene, néptánc, népi játék. 187–189. Budapest: Akadémiai Kiadó
 1995 *Magyar táncművészet és táncdialektusok*. Budapest: Planétás Kiadó
- MARTIN György (szerk.)
 1995 *Magyar néptáncművészet*. Budapest: Planétás Kiadó [2. átdolgozott kiadás]
- MORVAY Péter
 1949 A népi-tánc kutatás két esztendeje. *Ethnographia*. 387–393.
 1966 A táncművészet lehetőségeiről. *Táncművészeti Értesítő*. 1. 111–115.
- MICHAELS, Alex
 2007 Wenn Götter Tanzen. Zum Verhältnis von Ritual und Tanz. In Brandstetter, Gabriele – Wulf, Christoph (Hrsg.): *Tanz als Anthropologie*. 146–158. München: Wilhelm Fink Verlag.
- MISI Gábor
 2007 A Lábán-kinetográfia egy számítógépes reprezentációja kereséshez és más műveletekhez. In Barna Gábor – Csonka-Takács Eszter – Varga Sándor (szerk.): *Táncművészet: Átadás és átvétel. Tanulmányok Felföldi László köszöntésére*. 117–138. Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék
- MUHARAY Elemér
 1947 Népi tánc a társadalom fejlődésében. In Lugossy Emma – Gönyey Sándor: *Magyar népi táncok I*. Budapest: Székesfővárosi Irodalmi és Művészeti Intézet
- NÉMETH András
 2009 Az emberi test mint a kommunikáció médiuma. A testhasználat és a performativitás pedagógiai, történeti, antropológiai vázlata. In Németh András – Major Rita – Mizerák Katalin – Tóvay Nagy Péter (szerk.): *Hagyomány és újítás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a táncművészetben*. Tudományos konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2007. november 9-10. 124–136. Budapest: Planétás Kiadó
- NORLIND, Tobias

- 1943 Adatok a keringő és a polka történetéhez. In Gunda Béla (szerk.): *Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára*. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság
- PÁLFI Csaba
1970 A Gyöngyösbokréta története. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 1969-1970. 115–161.
- PESOVÁR Ernő
1965 A lengyel táncok hatása a reformkorban. *Néprajzi Értesítő*. 47. 159–176.
1967 Európai tánc kultúrák, nemzeti tánc kultúrák. *Táncművészeti Értesítő*. 2.
1982 Történelmi Társastánc. In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 5. 340. Budapest: Akadémiai Kiadó
2003 *Tánc hagyományunk történeti rétegei*. A magyar néptánc története. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola
- PETERMANN, Kurt
1987 A „Kegel”, mint nép- és társastánc. *Ethnographia*. 98.
- RATKÓ Lujza
2010 A néptánc kutatás hagyományos és új útjai a XXI. században. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 23–36. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete
- RÉTHEI PRIKKEL Marián
2010 Tájékoztató. A magyarság táncjai. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 317–320. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet
- RÓKA Pál
1922 *Táncművészeti szaktankönyv*. Elméleti és gyakorlati tankönyv kezdő és működő táncmesterek részére. Budapest
- SCHLESIER, Renate
2007 Kulturelle Artefakte in Bewegung. Zur Geschichte der Anthropologie des Tanzes. In Brandstetter, Gabriele – Wulf, Christoph (Hrsg.): *Tanz als Anthropologie*. 132–145. München: Wilhelm Fink Verlag
- SÁNDOR Ildikó
2006 „Zene és tánc úgy, mint Széken”. A tánc ház, mint folklorizmus- és művelődési jelenség. In: SÁNDOR Ildikó (szerk.): *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a tánc házmozgalomról*. 23–40. Budapest: Hagyományok Háza
- SÁNDOR Ildikó (szerk.)
1999 *Csángó tánc ház – kisebbségi kultúra – identitás*. Multicultural Europe: Illusion or reality? http://moldvahon.hu/irasok/74/csango_tanchaz_-kisebbségi_kultura_identitas.
2006 *A betonon is kinő a fű*. Tanulmányok a tánc házmozgalomról. Budapest: Hagyományok Háza
- SÓSKÚTI ZOLTÁN
2008 A tánc „jelentése”. Bevezetés a társasági táncok szemiotikájába. In Balázs Géza – H. VARGA Gyula (szerk.): *Az abdukció. Az abdukció logikája, szemiotikája*. 349–354. Budapest – Eger: Magyar Szemiotikai Társaság
- SZABÓ László
2008 *Társadalomnéprajzi előadások*. Néprajz Egyetemi Hallgatóknak 34. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék
- SZENTPÁL Olga
1954 *A csárdás. A magyar nemzeti társastánc a 19. század első felében*. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat
1956 Keringő és polka a 19. században. *Táncművészeti Értesítő*. 73–89.
- TÓVAY NAGY Péter

- 2008 Terpszikhoré a palotában. Tánc és uralkodói reprezentáció a magyar kora újkori udvari kultúrában. In Czoch Gábor – Klement Judit – Sonkoly Gábor (szerk.): *Granasztói György tiszteletére*. 405–420. Budapest: Atelier Iskola
- VARJASI Rezső
- 1951 Új társastáncaink. *Táncművészet*. I. 2. 28–29.
- 1952 Új társastáncokat – új táncos magatartást! *Táncművészet*. II. 4. 112–114.
- VARGA Sándor
- 2013 Néptáncgyűjtések adatolása és értelmezése. Visai (mezőségi) példák alapján. *Folkszemle*, 2013. dec.
http://folkradio.hu/folkszemle/varga_neptancgyujtes02/index.php
- VITÁNYI Iván
- 1963 *A tánc*. Budapest: Gondolat Kiadó
- WAHLSDORF, Hanna
- 2010 Die Tanzdielerinnen. Bühnenprominenzen und ihre Nationaltänze im Spiegel der politischen Kräfteverteilung. In: Burkhard, H. – Walsdorf, Hanna (Hg.): *Tanz vermittelt – Tanz vermitteln. Jahrbuch der Gesellschaft für Tanzforschung*. 13–25.
- WULF, Christoph
- 2007 Anthropologische Dimensionen des Tanzes. In: Brandstetter, Gabriele – Wulf, Christoph (Hrsg.): *Tanz als Anthropologie*. 121–131. München: Wilhelm Fink Verlag
- 2010 A tánc antropológiai dimenziói. Részletek. *Debreceni Disputa*. 8. 5. 4–7.